

NEO-LİBERAL POLİTİKALAR KISKACINDA ÜNİVERSİTE GERÇEĞİ

MMO Ankara Şubesi Öğrenci Üye Komisyonu

ÖZET

Dünyada ve ülkemizde yüksek öğretim, ekonomik ve siyasi alandaki gelişmelerin bir yansıması olarak şekillenmiştir. Dünyada 1970'lerde hissedilmeye başlanan değişimlerin (neo-liberal politikalar) eğitim sistemine olan etkileri kendini kısa zamanda göstermiştir. Bu politikalar öncelikle eğitimin amacını ve işleyişini klasik toplumsal kalkınmacı algılayıştan uzaklaştırmış ve bu anlamda pratikte adımlar da atılmaya başlanmıştır. Eğitim ve dolayısıyla evrensel bilgi/bilim sermayenin elinde, sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Bu ihtiyaçlar ilk dönemlerde, yetişmiş nitelikli elemanların ve üniversitelerin imkanlarının doğrudan kullanılması olarak belirginleşirken, sonraki dönemlerde eğitim, öz olarak tamamen sermayenin faaliyet alanı olarak algılanmış ve bu "sektör" küreselleşme adı altında DB, IMF, DTÖ gibi kuruluşlar ve bunun uluslararası bağlayıcı anlaşmalarıyla (GATS gibi) ulusal/ulus aşırı sermaye için yeni ve oldukça cazip bir "pazar" haline gelmiştir.

Ülkemizde bu politikaların ilk yansımaları 1980 sonrasında görüldükçe, 1990'larda

daha yakıcı bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Özel eğitim kurumları ile altı örülmeye başlanan bu politikalar daha sonra devlet üniversitelerinde yapılan parça parça ticarileştirme ve sermayeleştirme örnekleriyle genele yayılmak istenmiştir. Son dönemde öne çıkarılan "yeniden yapılandırma" maskesi altındaki yasa tasarılarıyla bu yöndeki amaçlar çok daha belirginleşmiştir.

Mühendislik eğitimi de özü gereği, sermayenin ihtiyaçları açısından önemli bir konuma sahiptir ve neo-liberal politikaların uygulamalarının da en çok hissedildiği alan olmaktadır. Bu makalede ülkemiz özelinde, üniversitelerin ticarileştirilmesi ve bunun genel eğitim, özeldense mühendislik eğitimi ne olan etkileri anlatılmaktadır.

1. GİRİŞ

Eğitim en genel tanımıyla insanın yeteneklerinin ve davranışlarının sistematik bir

çalışmayla geliştirilmesi, geliştirilmesi, yeni bilgi ve becerilerin kazandırılmasıdır. Dolayısıyla eğitim insanı insanlaştırırken, yaşadığı ortamı da insanlaştırması için gerekli tüm özellikleri de insana aktarır. Bunu daha açık bir şekilde ifade

MMO ANKARA ŞUBESİ ÖĞRENCİ-ÜYE KOMİSYONU; 1996 yılında öğrenci üyelik yönetmeliğinin çıkması ile kurulan Ankara Şube Öğrenci-Üye Komisyonu 7 yıldır oda bünyesinde çalışmalarına devam etmektedir. 500'e yakın üyesiyle şubede etkin bir örgütlenme düzeyine ulaşılmış, diğer şubelerle birlikte bu sayı 4000'e ulaşmıştır. Öğrenci üyeler odadaki amaçlarını şu şekilde koyarlar: "Öğrenci Üyeliğinin amacı; makine mühendisliği (Makina, Endüstri, İşletme, Sanayi, Uçak, Havacılık, Uzay) öğretimi yapan fakültelerde okuyan öğrencilerin, Oda ile ilişkilerinin öğrencilikleri sırasında kurulması ve Oda'yı tanımalarını sağlamak, öğrencilerin mesleki gelişmelerine yardımcı olmak, Oda'nın çeşitli teknik ve sosyal amaçlı çalışmalarına katılımlarını sağlamak, Oda ile üniversiteler arasında işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunmak ve sosyal, kültürel, sanatsal, mesleki etkinliklerde bulunmaktır."

Kendi şube çalışmaları dışında, Ankara TMMOB Öğrenci Komisyonu'nda ve Merkez Öğrenci-Üye Komisyonu'nda da etkin bir şekilde çalışan komisyon belirlediği amaçlar çerçevesinde çalışmalarına devam etmektedir.

edecek olursak birey eğitim sayesinde toplumsallaşırken aynı zamanda toplumsal olanı da bireyselleştirme yolunda bir çabaya girişir.

Aydınlanma döneminde burjuvazinin de savunduğu bu tanımlamalar, her şeyi meta laştıran kapitalist toplumsal ilişkilerin artmasıyla birlikte tekrar ele alınmaya başlanmış ve temelinde faydacı yaklaşımları baskınlıkta tutan yeni tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Bu yeni tanımlamalarda genelde eğitim, özelde ise üniversite eğitimi bireyin gelecek teki hayatını garanti altına alacak bir süreç olarak algılanmış ve bireyler kazanç ve refahlarını arttırmaya yönelik bir eğitim sürecine dahil edilmişlerdir. Kısacası eğitimde “eskiler erdemi, yeniler ise refahı” aramaya yönelmişlerdir.

Üniversite eğitimi, tüm eğitim süreci içerisinde daha farklı bir yere sahiptir. Burjuva ideologlarının deyimiyle “yurttaşlık eğitimi” denilen üniversite öncesi eğitim, mevcut bilgilerin bireye verilmesi ile sınırlı iken, üniversitede birey kendi bilgi ve becerilerini geliştirirken buna ek olarak doğa ve toplum bilgileriyle toplumsallaşma sürecini daha da hızlandırır. Bunun yanında üniversite öncesinde birey aldığı bilgilerle toplumsallaşmaya çalışırken, üniversitede bu bilgileri de kullanarak hem üretimleriyle hem de müdahaleleriyle toplumu değiştirme/dönüştürme yönünde bir çabaya girer. Bundan dolayı üniversite eğitimi ve buralarda uygulanan politikalar, toplumun tüm kesimleri tarafından ilgiyle izlenmiş ve bu sürece müdahil olmak herkes tarafından önemli bir hal almıştır.

Bu yüzyılın başından itibaren eğitimi ekonomik bir mantık çerçevesinde ele alma düşüncesi, kapitalizmin 1970’lerden itibaren yineleme evresi sıklaşan ve yıkıcılığı artan yapısal krizleri sonucu ve bunun çözümü olarak neo-liberal ideolojinin yükselmesiyle

daha da fazla taraftar bulmaya başlamıştır. Aşırı üretim krizi olarak adlandırabileceğimiz bu bunalım dönemlerinde sermaye çözüm olarak dünya ölçeğine yayılarak toplumsal yaşamın devamı için gerekli alanları da sermayeleştirmeye başlamıştır. Bu dönemde toplumsal ve siyasal ilişkiler piyasa şartlarında yeniden tanımlanmış, toplumsal olan sermayeleştirilirken, devletin işlevleri de dönemin sürdürülebilirliği için yeniden ele alınmıştır. Burada önemle vurgulanması gereken bir konu, sermaye ve devlet bu yeniden tanımlama/yapılanma döneminde yaygın anlayışın aksine kesinlikle bir çatışmaya girmemiş, tersine devlet aygıtları toplumsal ilişkilerin yeniden tanımlanması için etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu dönemi tanımlayan temel vurgu “güçlü devlet, serbest piyasa”dır. Özelleştirme ve deregülasyon gibi yollarla bu tanımlamalar pratiğe dökmüş, eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetler de birbiri ardına metalaştırılmıştır.

2. NEO-LİBERALİZM VE EĞİTİM

Neo-liberal ideoloji IMF, DB ve DTÖ gibi kurumların yapısal uyum politikalarının da yardımıyla birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da hızlı bir sermayeleştirme çalışmasına başlamıştır. Bu politikalarda bahsedilen, kamusal harcamaların kısılması, devletin piyasa sürecinden çekilmesi ve sınırlamaların kaldırılması gibi ilkeler, eğitim alanında da “başarılı” bir şekilde uygulanmıştır. Bu pratik sürece başlamadan önce eğitim yeniden tanımlanmış ve bireysel yarar bu tanımlamada temel etken olmuştur.

Bu dönemde burjuva ideologları aslında pek de yeni olmayan müthiş fikirlerini ortaya atmışlardır. Buna göre “eğitim hizmetinden yararlananlar bu hizmet karşılığında bir kazanç elde ediyorsa, bu kazancın bugünkü maliyetini de yüklenmesi gerekir” düşüncesi bu dönemden sonra birçok kesim tarafın

dan savunulmaya başlanmıştır. Burada eğitim bireysel bir olgu olarak ele alınmış ve bunun sonucunda da diğer hizmetler gibi bir meta konumuna indirgenmiştir. Bu konunun tartışılacak bir tarafı olmadığına inanan burjuva ideologlar, ikinci aşama olarak eğitimin “özel kesim tarafından arz edilmesini” gerekli kılan nedenleri sıralamaya başlamışlardır. Bunlardan ilki hükümetlerin ekonomik yaşama dair doğru çözüm üretmedikleri idi ve eğitim de ekonomik yaşamın bir parçası olduğu için “özel kesim tarafından arz edilmesi” en doğru sonuçtu. Bunun dışında kamu kaynaklarının yetersizliği, özel eğitimin daha etkin ve verimli olması da eğitimin özelleştirilmesi/sermayeleştirilmesi için gösterilen nedenlerdendi. Ayrıca eğitimin kamusal hizmet olarak tek elden sunulmasının, eğitimi “tüketenlerin” seçim hakkını kısıtladığı da iddia edilmektedir. Bir diğer neden ise son dönemde ülkemizde de dillendirilen “eşitsizlik” savıdır. Devletin, orta ve yüksek öğretime yaptığı harcamalardan daha çok toplumun üst gelir grubunun yararlandığı savı ön plana çıkarılmaktadır.

Bütün bu söylemlerle sorun ekonominin karlılık ve rasyonellik dolayımında ele alınmakta, eğitimin bireysel/sosyal boyutu önemi yitirmekte ve tamamen fayda-kar ilişkisi belirleyici olmaktadır.

Bu noktada burjuvazinin önüne yeni bir takım sorunlar çıkmıştır. Neo-liberalizmin eğitime ve eğitim sistemine ilişkin tüm beklentileri yine aynı politikaların sınırlaması ile karşılaşmıştır. Eğitimin girdisinin büyük miktarlarda olması ve klasik piyasa mantığı ile yeterince düşürülememesi nedeniyle gerekli talep bulunamamıştır. Kısacası, neo-liberalizmin bütünsel işleyişinin sonuçları, eğitimde sermayeleştirme/metalaştırma sürecinin en önemli engeli haline gelmiştir. Bu noktada sermaye az önce belirtilenlerin aksine çözümlü yine devlette aramış ve devletin özel

eğitimi desteklemesini gündeme getirmiştir. Bu destekler devletin “özel sektör tarafından arz edilen” eğitimi satın alması yani “yoksul çocukları okutması” veya özel kurumlardaki öğrencilerin eğitim ücretinin bir kısmını ya da tamamını karşılaması (kupon sistemi), özel sektöre arsa bağışlanması ve özel üniversitelere kaynak aktarılması gibi yollarla gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, kamu harcamalarını kısmak gibi sözde bir nedenle yapılan özelleştirmeler sonucunda devletin yetersiz imkanları özel kesime aktarılmış ve kamunun elindeki eğitim daha da büyük sorunların içine itilmiştir.

Sermaye kesimi eğitimi kendi yönetimine alarak daha fazla kar etmeye çalışırken, aynı zamanda hala devletin elinde olan üniversiteleri de sermayeleştirmek için farklı yöntemler denemiştir. Bunu da üniversite-sanayi işbirliği adı altında gündeme getirmiştir.

Bilgi, 1970 aşırı üretim krizinden sonra üretimin en önemli girdilerinden birisi olmuştur. Yeni dünya “düzensizliği” ile birlikte ulusal sermayeler kendi aralarındaki rekabetin yanında uluslararası ekonomik dünya ile entegrasyonu hızlandırmış ve bu bütünleşme ile birlikte, yeni uzmanlara/eğitimli işgücüne, kısacası bilgiye olan gereksinim artmış, bunun sonucunda da teknolojik gelişmeler ve Ar-Ge faaliyetleri önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu tür teknolojik atılımları yapabilmek için sermaye, Ar-Ge merkezleri kurarak veya üniversitelerin olanaklarından yararlanarak bir çıkış yolu aramıştır. Ancak Ar-Ge yatırımlarının çok büyük olmasından ve bunların sürekli olarak yenilenmesi zorunluluğundan dolayı, sermaye ikinci yol olan üniversite olanaklarını kullanmayı çözüm olarak seçmiştir. Kaynak sorunu yaşayan üniversitelerin bu isteklere olumlu cevap vermesi ise çok da uzun sürmemiştir.

Sonuç olarak bu politikalar etkisiyle birçok

ülkede üniversiteler ya tamamen özelleştirilmiş ya da değişik yöntemlerle sermaye ile bütünleşmiş ve sermayenin istekleri doğrultusunda yeniden şekillenmiştir.

3. GATS

Şimdiye kadar bahsetmeye çalıştığımız politikaların uygulanmasında uluslararası mali kuruluşlar özel bir yere sahip olmuşturlardır. Eğitim, sağlık gibi sermayenin yönetiminde olmayan alanların sermayeye açılmasında IMF, DB, DTÖ gibi kurumlar ve bunların bağlayıcı anlaşmaları kullanılan yöntemlerin başlıcalarıdır. Dünya Ticaret Örgütü'nün bünyesinde çıkarılan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) bunlardan en önemlisidir.

GATS tüm hizmet alanlarının serbest piyasaya açılması için mevcut düzenlemeleri genişleten ve hukuki işlerlik kazandıran ilk çok taraflı yatırım ve ticaret anlaşmasıdır.

11 ana başlık altında yürütülen bu anlaşmanın bazı başlıkları şunlardır: Telekom, posta hizmetleri, eğitim, su iletim sistemleri, tüm çevresel hizmetler, sağlık, finansal, mali ve bankacılık hizmetleri, kültürel ve sportif hizmetler ve bunlar gibi diğer tüm hizmet alanları. Kısacası, şu anda birçok ülkede sermayenin önüne sunulan bu alanlar, bu anlaşma ile daha açık bir şekilde ulusal ve uluslararası sermayeye pazarlanmaya çalışılmıştır.

Bu alanlar içerisinde sermayenin ilk hedefi kuşkusuz ki eğitimidir. Önceki kısımlarda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı DTÖ bu anlaşmadaki eğitim kısmına oldukça önem vermektedir. Ülkemizde de 1994 yılında imzalanan bu anlaşma 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Aynı yıl üniversite zamlarına % 350 zam yapılması ise pek de tesadüf olmasa gerek. Burada burjuvazinin eğitime olan yaklaşımının yalnızca bu anlaşma ile değiştiğini söylemek ve ülkemizde bu yıldan

sonra eğitime olan tüm müdahaleleri bu anlaşmaya bağlamak ise dar bir bakış açısının sonucudur. Bununla birlikte bu anlaşmanın eğitim alanına yapılan müdahalelere "yasal" bir dayanak oluşturduğu ise yadsınamaz bir gerçektir.

4. TÜRKİYE'DE EĞİTİM SİSTEMİ

-Yineleme evresi çok sık olan bir kriz ortamında varlığını devam ettirmeye çalışan Türkiye, bu kriz ortamlarında hem meşru iyet hattını tazelerken hem de "hizaya getirilmesi gerekenlere" gözdağı vermiştir. Yine aynı dönemlerde ülkenin konumunu yeniden belirlemek ve ülkeyi daha avantajlı konuma getirmek ise en önemli sorun olarak görülmüştür. Mevcut pastadan pay alabilmek için bir çok yapısal uyum sürecini kabul edilmiş, "dünyanın efendilerinin" belirlediği sınırlar içerisinde sistemi yenilenmeye çalışılmıştır.

-Bu değişikliklerden en çok etkilenen alanlardan birisi de eğitim sistemi olmuştur. 1970'lerde diğer ülkeler üniversiteleri yeniden yapılandırmaya başlamışken, Türkiye üniversitelerden işçi sınıfına gelen desteği durdurmaya çalışıyordu. 1980 askeri darbesi ile tüm muhalif kesimlerde olduğu gibi üniversitelerde de yoğun bir baskı süreci başlamıştır. Birçok öğrenci üniversitelerden uzaklaştırılmış/ uzaklaşmak zorunda bırakılmıştır. Bu baskılardan geçmiş dönemdeki hareketlerde büyük etkileri olan öğretim elemanları da etkilenmiştir. Kadroları tasfiye sürecine başlayan askeri rejim 1402 sayılı yasa ile birçok öğretim görevlisini sürgüne göndermiş ya da görevinden uzaklaştırmıştır. Bunlardan boşalan yerlere hiçbir akademik yeterliliği olmayan "gecekondu profesörleri" denilen kişiler getirilmişlerdir.

Yürürlüğe giren YÖK Yasası ile üniversiteler kışla mantığı ile yönetilmeye başlanmış ve tüm akademik özerklikler ile bilimsel

lik üniversitelerden tamamen çıkarılmıştır. Bölüm başkanları ve dekanlar adeta birer patrona dönüşürken, her türlü bilimsel çalışmaların bunların denetiminden geçirilmeye başlamıştır.

Kadroları "hizaya getiren" YÖK sistemi ikinci adım olan üniversiteleri şirketleştirme yönünde ciddi adımlar atmaya başlamıştır. İlk olarak kantin, yemekhane ve yurtların özelleştirilmesi veya bunların üniversite bünyesinde kurulan vakıflara devredilmesi tamamlanmıştır. 1990'a kadar önceki bölümlerde tanımlanan sermayeleştirme çalışmalarını pek de başarıyla yürütemeyen Türk burjuvazisi, '90 sonrası ABD ve uluslararası kuruluşların da desteğiyle hızlı bir sermayeleştirme/özelleştirme çalışması başlatmıştır. İlk özel üniversitenin kurulmasıyla birlikte, birçok sermayedar, vakıf adı altında hiçbir denetime maruz kalmadan üniversite kurmaya başlamışlardır. Bunlar açılırken devletin kısıtlı imkanları ve sermayenin elindeki para neden olarak gösterilmiştir. Ancak özel üniversitelere aktarılan kaynaklar ve verilen ücretsiz araziler bu nedenlerin pek de gerçekçi olmadığını göstermiştir. Bunun yanında artık pek de yadsımaz olduğumuz özel kolejleri ve dershaneleri de eklediğimiz de eğitim sistemi büyük oranda sermaye denetimine geçmiştir.

Ancak yine de sermaye kesimi birçok çıkmazla karşılaşmıştır. Yeterli karı elde edemediğini düşünen sermayedarlar ilk olarak çalıştıkları ortamın serbest piyasa şartlarına uymadığını, dolayısıyla devlet üniversitelerindeki har(a)ç oranlarının arttırılması gerektiğini savunmuşlardır. Böylece devlet üniversitelerinde de en azından masraflarını (\$2000-3000) karşılayacak olan öğrenciler için özel üniversiteler düşünülebilecek kurullar haline gelecek ve bu "eşitsizlik" ortadan kalkacaktı. İsteklerinde sınır tanımayan özel kolejler ise koleje giden öğrencilerin üç

retlerinin bir kısmının devlet tarafından karşılanmasını gündeme getirmişlerdir. Bunun yanında, bu yıl içinde oluşturulan "yoksul öğrencileri okutma" projesi de talep sorunu yaşayan bu kurumlar için bir çıkış noktası olarak sunulmuştur.

Bunlar dışında birçok üniversitede açılan Teknoparklar, üniversite bütçelerinin büyük kısmının döner sermaye hesabından karşılanması (ODTÜ'de %45), öğretim elemanlarının firmalara yaptıkları işleri derslere adapte etmeye çalışmaları gibi birçok adım la üniversitelerin sermayeleştirilme süreci hız kazanmıştır. Bu çabalardan en çok etkilenen bölümler ise kuşkusuz mühendislikler olmuştur. Teknolojik gelişim için sermayenin en çok ihtiyaç duyduğu kesim olan mühendisler üniversiteye girdikleri andan itibaren sermaye ile bütünleşmiş bir öğrenim sürecine dahil edilmişlerdir.

Ancak tüm bu değişikliklere yeterince cevap veremeyen YÖK Yasası ve YÖK toplum da çok tartışılır bir hal almıştır. Toplumun tüm kesimleri bu kurumun artık değişme ve kalkması gerektiğini söylerken, hükümetler birbiri ardına yasa tasarıları çıkarmışlardır. Birbirinden çok da farklı olmayan bu tasarılarından yalnızca sonuncusuna bakmak eğitim sistemine ilişkin düşünceleri yansıtmak için yeterli olacaktır. Yeni tasarının ana ilkelerinden bir tanesi adeta bir şirketin misyonuna benzemektedir: *"Eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinde mevcut kaynakları; rekabetçi bir anlayış içinde, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda etkin ve verimli bir biçimde kullanmak"*

Bu tasarının bakanlık tarafından hazırlanmasından sonra rektörler ve YÖK, tasarının çok kötü olduğunu belirtmişler ve üniversitelerdeki özerklik ve bilimselliğin tasfiyesine yol açacağını söylemişlerdi. Ancak tasarıdaki gerçek sorun onlar açısından biraz farklıydı. Bu süreçte yaptıkları açıklamalarla

“şirket üniversite” ile ilgili maddeler hakkında hiç konuşmayan rektörler buna ek olarak torba bütçe, araştırma profesörlüğü, yabancı öğrenci ücretleri gibi “önemli” konuların taşarısında olmamasından şikayet etmişlerdi.

Asıl sorunlu maddeler ise YÖK ve ÜAK'nın üyelerinin ağırlıklı olarak hükümet tarafından belirlenmesiydi. Dolayısıyla iki taraf arasındaki tartışmalar iktidar savaşı olarak başka bir şey değildir. Tasarı şimdiye kadar belirttiğimiz sermayeleştirme/kapitalizm zasyon çabalarının önünü açmakta, bundan dolayı da öğrenci gençlik için yeni hiçbir şey taşımamaktadır.

5. SONUÇ

Sonuç olarak eğitim sistemi büyük gerici sıçramalar yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Geçen yüzyılın ortalarından itibaren eğitim, kar ilişkilerinin belirleyici olduğu piyasanın bir girdisi haline dönüşmüştür. Burada eğitimi satın alan müşteri yani öğrenci gelecekte elde edeceği faydayı ve refahı düşünürken, eğitimi satan kişi ise elde edeceği kara bakmaktadır. Türkiye’de de durum benzer şekilde sürmekte ve YÖK ile rektörler kendilerinin idaresinde bir şirket üniversite isterken, burjuvazi kendisinin yönettiği bir şirket üniversite için somut bir takım adımlar atmaktadır. Bunun karşısında asıl önemli olan üniversitelerin üç ana unsuru olan öğretim üyelerinin, öğrencilerin ve üniversite emekçilerinin ne istediğidir. Bu ana bileşenlerin istediği kendilerinin yönettiği özerk, demokratik ve bilimsel üniversitedir.

Bu tür bir üniversite ancak eğitimin bir meta olarak tanımlanmadığı, piyasanın eğitime olan her türlü müdahalesinin son bulduğu ve eğitim süreci sonucunda elde edilecek karların düşünülmediği durumlarda mümkündür.

Bunu gerçekleştirebilmek için eğitimin

insanın sahip olduğu en önemli hak olduğu vurgulanmalı ve bu hakkın sermayenin kar hırsı nedeniyle gasp edilmesine karşı durulmalıdır. İktidar amaçlı tartışmalarla muğlaklaştırılmaya çalışılan özün bu yeni tasarıların hepsinde aynı olduğu açığa çıkarılmalı ve asıl hedefimizin kurumsal bir değişiklik olmadığı, özerk, demokratik ve bilimsel bir üniversite yaratmak olduğu kavranmalıdır.

KAYNAKLAR

Alpkaya, F., Demirel, T., Ercan F., Mihçı H., Önder, İ., Özbudun, S., Özügür, M. (1999), Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?, Ütopya ve ÖES Yayınları, Ankara.

Demirel, Y., Duran, M., Orhangazi, Ö. (2000), Ateş Altındaki Üniversite, Özgür Üniversite Defterleri-5, Ankara.

Ercan, F. (1998) Eğitim ve Kapitalizm, Bilim ve ÖES Yayınları, İstanbul.

Gutok, G. (2001), Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, Ütopya Yayınları, Ankara

Hatiboğlu, T. (1998), Türkiye Üniversite Tarihi, Selvi Yayınevi, Ankara

Keçik, B. (2001), GATS, Küreselleşmeyle Mücadele Alanları, İzmir Meslek Odaları Platformu, İzmir.

Spring, J. (1991), Özgür Eğitim, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Szaniawski, İ. (1980), Okulun Toplumsal İşlevi, Onur Yayınları, Ankara.

Öğrenci Üye Kurultayı 2003 Raporları (Taslak), TMMOB Makina Mühendisleri Odası.

Kapitalizmin “Yenilenmesi” ve Eğitim Politikaları, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası.